

Приділяючи особливу увагу огляду нових видань із історико-церковної тематики, редколегія розмістила в рубриці рецензій та оглядів коментарі таких авторів як Н. Сінкевич, В. Ластовський, С. Серяков, А. Киридон, І. Преловська.

Друга частина "MISCELLANEA" висвітлює проблематику науково-методичного семінару "Методолігчні принципи, джерельна база та історіографія в сучасних дослідженнях з історії церкви в Україні". У щорічнику подано сюжети окремих доповідей, витягів із дискусій та ін. Перше засідання семінару відбулося 13 листопада 2009 р. і було присвячене обговоренню книги В. Ластовського "Між суспільством і державою. Православна церква в Україні наприкінці XVII – у XVIII ст. в історії та історіографії. – К.: Фенікс, НКПІКЗ, 2008. – 496 р.". Окрім того, І. Преловська звернулася до питання правил публікації і термінології документів з історії релігії і церкви. А Н. Сінкевич наголосила на проблемі використання конфесійних термінів у публікаціях джерел і текстів досліджень.

У цілому варто відмітити, що студії, репрезентовані у першому та другому щорічниках, є цінним доробком загальної та регіональної історії церкви в Україні. Вважаємо, вони дадуть поштовх для подальших наукових пошуків.

Іван Удовик

Іваненко О. Українсько-французькі зв'язки: наука, освіта, мистецтво (кінець XVIII – початок XX ст.). – Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. – 320 с.

Монографія наукового співробітника відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України к.і.н. О.А. Іваненко присвячена одній із найяскравіших сторінок історії українсько-західноєвропейських науково-освітніх і літературно-мистецьких взаємовпливів. Різноманітні аспекти порушеної у рецензованій праці проблеми знаходили висвітлення у дослідженнях учених української діаспори, радянських літературознавців і представників сучасної вітчизняної історичної науки. Водночас значення монографії О.А. Іваненко, на наш погляд, полягає в тому, що в ній вперше відтворено еволюцію українсько-французьких культурних зв'язків упродовж тривалого історичного періоду від Великої французької революції 1789 р. до початку Першої світової війни. Рецензована праця вирізняється широтою й різноплановістю джерельної бази, до складу якої входить великий масив рукописних матеріалів, у тому числі не введених раніше до наукового обігу, що зберігаються в Україні – Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Державному архіві міста Києва, Центральному державному історичному архіві України (м. Київ) та Російській Федерації – Архіві зовнішньої політики Російської імперії (м. Москва), Державному архіві Російської Федерації (м. Москва), Російському державному архіві літератури та мистецтва (м. Москва). Авторка ретельно опрацювала широке коло опублікованих джерел: законодавчих актів, міжнародно-правової документації, періодичних видань, мемуарів і епістоляріїв, творів української і французької літератур кінця XVIII – початку XX ст. тощо.

У вступі О.А. Іваненко проаналізувала історіографію проблеми, зокрема, праці І. Борщака, присвячені історії українсько-французьких літературних взаємин, західноєвропейським рецепціям України, наполеоновій тематиці; дослідження А. Жуковського й А. Зленка з історії українсько-французьких зв'язків; студії радянських авторів з історії українсько-французьких літературно-мистецьких взаємовпливів, а також праці М. Штранге, К. Джеджули, А. Манфреда, Л. Коваленка, в яких висвітлено вплив ідей Великої французької революції кінця XVIII ст. на громадсько-політичне життя Росії і України. Авторка розглянула дослідження сучасних українських авторів М. Варварцева, А. Катренка та Я. Катренка, Л. Таран, Д. Наливайка, О. Захарчука, Б. Гончара, В. Ададунова, передусім відзначивши кандидатську дисертацію О. Кураєва „Культурні зв'язки України і Франції у другій половині XIX – на початку XX ст. (1851-1917)”, наголошуючи, що основну увагу в ній приділено висвітленню місця та ролі української тематики в громадсько-культурному житті Франції другої половини XIX – початку XX ст., водночас в окремому розділі цієї праці розглянуто деякі аспекти українсько-французьких наукових і мистецьких зв'язків.

Відтворивши у першому розділі рецензованої праці основні віхи історії українсько-французьких відносин XI-XVIII ст., О.А. Іваненко зосередила увагу на її найважливіших сторінках – зв'язках Київської Русі з Францією, впливі ідеології Відродження на українську культуру, відображенні у французькому громадсько-культурному житті історії козацтва. У монографії розкрито значення французької імміграції кінця XVIII – першої половини XIX ст. в історії українсько-західноєвропейських духовних взаємовпливів, питання про внесок французів у розвиток економіки й культури України. Вдалим є здійснений у монографії аналіз основних політичних та економічних факторів, що впливали на розвиток українсько-французьких культурних зв'язків, у результаті якого авторка проілюструвала залежність масштабів популярності української тематики у Франції від стану російсько-французьких міждержавних відносин. Розглядаючи питання про рецепцію України у французькій літературі, О.А. Іваненко опрацювала маловивчені твори Мальт-Брюна, Ш. Решберга, Ж.-Л. Карра, А. Бальбі, О. де Лагарда, Гамби, К. Монтандона, герцога де Рагюза, Ж. Шніцлера, С. Робера та інших авторів, що зберігаються в бібліотеках м. Москви – Російській державній бібліотеці, Всеросійській державній бібліотеці іноземної літератури ім. М.І. Рудоміно, Державній публічній історичній бібліотеці Росії.

Наукова цінність другого розділу рецензованої монографії, присвяченого українсько-французькій науково-освітній співпраці, визначається передусім введенням до наукового обігу значної кількості документів Державного архіву міста Києва (фонд 16 – „Київський університет”) та Центрального державного історичного архіву України м. Києва (фонди 707 – „Київський навчальний округ”, 2162 – „Канцелярія попечителя Харківського навчального округу”, 442 – „Канцелярія київського, подільського та волинського генерал-губернатора”, 2032 – особовий фонд Д.І. Каченовського, 2047 – особовий фонд М.Д. Пильчикова, 2051 – особовий фонд Л.В. Рейнгарда, 2129 – особовий фонд І.І. Мечникова). О.А. Іваненко опрацювала значний масив невідомих раніше джерельних матеріалів з історії міжнародних наукових зв'язків університетів України, опублікованих на сторінках „Записок Императорского Харьковского Университета”, „Университетских известий”, „Записок Императорского Новороссийского Университета”. Залучення до дослідження широкого кола джерел дозволило авторці зробити аргументовані висновки щодо сутності, основних напрямів і форм українсько-французьких наукових зв'язків. У монографії розкрито внесок французьких учених у становлення університетської освіти в Україні XIX ст., значення їх адміністративної, викладацької, наукової діяльності в Харківському університеті, Університеті Св. Володимира, Рішельєвському ліцеї, Ніжинській гімназії вищих наук. Заслугою авторки є докладний аналіз зв'язків Харківського, Київського й Новоросійського університетів з провідними науковими й освітніми установами Франції – Коллеж де Франс, Сорбонною, Школою хартій, Практичною школою вищих знань, Незалежною школою політичних наук, Школою права, Пастерівським інститутом тощо. У рецензованій монографії розкрито сутність основних форм українсько-французької науково-освітньої співпраці, таких, як зарубіжні відрядження вітчизняних учених з метою вдосконалення освіти, виконання спільних з французькими колегами досліджень, науково-пошукової роботи в архівах і бібліотеках; викладацька діяльність та публікація їхніх праць у Франції; обмін книжками, обладнанням та експонатами для допоміжних навчальних закладів – бібліотек, лабораторій, музеїв, кабінетів природничих наук; участь у міжнародних наукових форумах, наукова кореспонденція тощо. О.А. Іваненко переконливо доводить, що процес впливу інтелектуальних надбань одного європейського народу на інший був двостороннім: з одного боку, під впливом французької культури відбулися процеси становлення й удосконалення університетської системи України, з іншого – вітчизняні учені зробили вагомий внесок у розвиток європейської науки, що знайшов визнання у Франції.

Незважаючи на те, що у вступі авторка декларує обмеження географічних рамок дослідження українськими губерніями Російської імперії, обумовлюючи це необхідністю поетапного дослідження українсько-французьких зв'язків, однак у третьому розділі акцентується увага на ролі І. Франка у справі зміцнення духовної єдності українства і його сприянні публікації творів східноукраїнських літераторів на теренах Австро-Угорщини. У монографії вдало відображено вплив французької літератури на творчість майстрів українського художнього слова, що зокрема проявлявся у створенні ними перекладів і

переспівів, критичних оглядів французьких літературних творів. Наукову цінність являють собою документи, виявлені О.А. Іваненко в Центральному державному історичному архіві України (м. Київ), щодо заборони на теренах Російської імперії творів В. Гюго, Еркмана-Шатріана, Г. де Мопассана, Е. Золя та французьких періодичних видань. Заслугою авторки є здійснення трудомісткої роботи з пошуку та опрацювання джерельних матеріалів, розпорошених на сторінках численних номерів київських, одеських, харківських газет, що дозволило реконструювати історію українсько-французької співпраці в галузі театральномузичного мистецтва. У рецензованій монографії також знайшло відображення питання про українсько-французькі художні взаємини, що проявлялися у формі навчання вітчизняних митців за кордоном, їх активної участі у західноєвропейському мистецькому житті тощо.

Безумовно, для дослідників історії міжнародних культурних зв'язків України становлять інтерес публікації джерел, вміщені в додатках рецензованої праці: тексти документів шести фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Києві й фонду „Київський університет” Державного архіву міста Києва, витяги зі спогадів сучасників, періодики ХІХ – початку ХХ ст. Цей матеріал органічно вплітається в загальну канву книги й сприяє відтворенню масштабної картини українсько-французької співпраці кінця ХVІІІ – початку ХХ ст., дозволяючи читачеві поринути в атмосферу тієї епохи.

Загалом рецензована монографія є оригінальним і змістовним комплексним дослідженням, у якому вперше здійснено узагальнююче студіювання українсько-французьких взаємин у галузі науки, освіти, літератури, театральномузичного й образотворчого мистецтва кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. Завдяки введеним авторкою до наукового обігу цінним джерельним матеріалам ця праця сприятиме активізації подальших досліджень міжнародних наукових зв'язків України.

Вікторія Калінчик

Голиш Г.М. Крізь роки й епохи. Історія і сучасність Чапаєвської школи. – Черкаси: „Вертикаль”, видавець ПП Кандич С.Г., 2010. – 284 с.: іл.

У сучасних умовах вивчення історії рідного краю є дієвим засобом громадянськопатріотичного виховання, формування національно-історичної свідомості та державницьких переконань молодого покоління. У цьому контексті особливого значення набуває студіювання історії такої важливої сфери суспільного життя як шкільна освіта.

Тому цілком обґрунтованим видається звернення до цієї проблеми відомого дослідника регіональної історії Г.М. Голиша. На прикладі історії однієї із сільських шкіл Черкащини він простежує і характеризує основні етапи функціонування шкільної ланки освіти в українському селі, починаючи від середини ХІХ ст. і до сучасності. Підготовлена і видана ним книга „Крізь роки й епохи. Історія і сучасність Чапаєвської школи” є наслідком тривалої в часі і значної за обсягом дослідницько-пошукової роботи.

Автору вдалося всебічно висвітлити практично усі сторони шкільного життя – організацію навчально-виховного процесу та позакласної роботи, підбір педагогічних кадрів та підтримання в належному стані матеріально-технічної бази Чапаєвської школи. Багаторічна робота Г.М. Голиша у цьому колективі допомогла висвітлити минуле і сучасне школи з глибоким професійним знанням справи, уникнути неточностей і поверховості.

Грунтовний аналіз генези нормативно-правової бази сільської освіти та її практичне застосування на прикладі конкретної школи має неабияке наукове значення, оскільки дає достовірний матеріал для узагальнень і висновків щодо історії організації усієї шкільної освіти в Україні. Цим самим автор спростовує зневажливе ставлення окремих науковців до краєзнавчих досліджень.

Об'єктивність та різнобічність дослідження забезпечила доволі розлого джерельна база, на якій воно виконане. Її основу становлять архівні матеріали центральних та регіональних сховищ, стародруки, медійна інформація, нарративні джерела. Важливим вбачається широке використання автором матеріалів анкетувань, інтерв'ю, спогадів очевидців, листів та інших джерел „усної історії”, які розкривають особливості